

УДК 621.952

В.О. Дзюра, аспір.*Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя***В.В. Крук, інж.***Бережанський агротехнічний інститут Національного аграрного університету*

ПІВКРУГЛІ ШЛІЦЬОВІ З'ЄДНАННЯ, РЕСУРС РОБОТИ І НОРМИ ЇХ ТОЧНОСТІ

(Представлено д.т.н., проф. Гевком Б.М.)

Наведені вимоги щодо точності, шорсткості робочих поверхонь і їх твердості для півкруглих шліцьових канавок валів і втулок деталей машин. Наведено аналітичні залежності для визначення ресурсу роботи з'єднання в залежності від технологічних параметрів, а також застосування півкруглих шліцьових канавок у вузлах деталей машин з різним функціональним призначенням.

Вступ. Для правильної побудови технологічного процесу, вибору необхідного інструменту, обладнання і технологічного оснащення при обробленні півкруглих шліцьових канавок (ПШК) деталей машин потрібні знання технічних і фізико-механічних характеристик і параметрів робочих поверхонь, що широко використовуються у копірувальних механізмах для керування рухами робочих частин верстатів і механізмів. Оскільки ПШК знайшли широке використання в механізмах різного функціонального призначення, то й технічні умови на їх виготовлення будуть різними.

Метою даної роботи є встановлення технічних вимог на виготовлення півкруглих шліцьових канавок різного функціонального призначення і визначення залежностей експлуатаційних параметрів від технологічних показників ПШК для вибору оптимальних параметрів технологічного процесу їх оброблення.

Робота виконується у відповідності до координаційного плану з питань науки і техніки України, розділу „Машинобудування”, „Високопродуктивні технологічні процеси в машинобудуванні” на 2003–2007 роки.

Виклад основного матеріалу. Півкруглі шліцьові канавки можна побачити і у складі посадочних отворів профільних з'єднань, механізмах машин різного службового призначення (рис. 1).

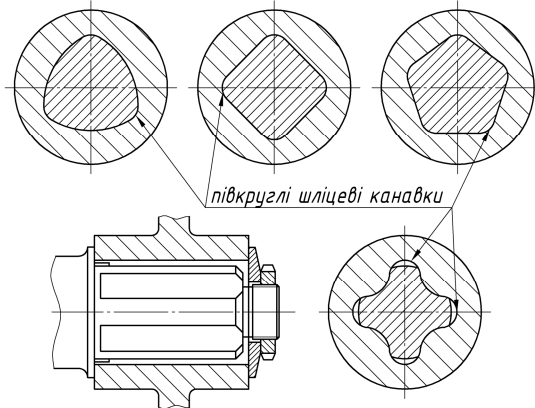

Рис. 1. Профільні з'єднання деталей машин

Та найбільш поширене використання ПШК знайшли в системах лінійного переміщення, де вони виконуються на валу і у втулці (рис. 2). В простір між канавками встановлюються кульки так, що канавки є робочими поверхнями контакту з'єднувальних елементів з осовим їх переміщенням.

Рис. 2. Системи лінійного переміщення з півкруглими шліцевими канавками вала і втулки

Розглянемо зміну ресурсу роботи системи лінійного переміщення в залежності від технологічних факторів виконання ПШК.

Ресурс роботи шліцевого вузла визначається з залежності [2]:

$$T = \left(\frac{f_n \cdot C}{f_w \cdot P} \right)^3 \cdot 50, \text{ м}; \quad (1)$$

де f_u – коефіцієнт твердості;

f_w – коефіцієнт навантаження;

P – навантаження, прикладене до втулки;

C – базова динамічна вантажопідйомність;

Відношення величин P/C називається коефіцієнтом відстані F_L і має числове значення в межах від 0 до 1, тобто чим менше це відношення, тим більший ресурс роботи ПШК при незмінних інших параметрах. Слід відмітити, що базова динамічна вантажопідйомність – це таке навантаження, при якому ресурс підшипника буде рівний $5 \cdot 10^4$ м [2].

Термін служби з'єднання визначається виходом з ладу однієї із складових ланок з'єднання. Його можна підрахувати, розрахувавши величину пробігу за одиницю часу наступним чином:

$$T_h = \frac{T \cdot 10^3}{2 \cdot L_s \cdot N \cdot 60}, \quad (2)$$

де T_h – термін служби, год.;

L_s – довжина ходу, м;

N – число циклів переміщення на повну довжину ходу в хвилину,

Н;

T – номінальний ресурс кулькової втулки, км.

Тип навантаження має значний на зміну ресурсу роботи, при розрахунку якого також слід враховувати масу, силу інерції, діючі моменти, вібрації, а також зміну цих параметрів в часі. Змоделювати всі ці процеси досить складно, оскільки вони короткочасні і непостійні за характером. Для спрощених розрахунків використовують коефіцієнт навантаження, який враховує умови роботи. Цей коефіцієнт враховує режими роботи і тип навантаження, яке сприймає канавка під проходження кульки, значення яких наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Коефіцієнт навантаження ПШК систем лінійного переміщення

Умови роботи	f_w
Робота на низьких швидкостях (5-15м/хв. і нижче) і без ударних навантажень	1,0-1,5
Робота на середніх швидкостях (~60м/хв. і нижче) і без ударних навантажень	1,5-2,0
Робота на високих швидкостях (60м/хв. і вище) з ударними навантаженнями	2,0-3,5

Твердість робочих поверхонь ПШК повинна бути не менше HRC 58, але рекомендована твердість знаходиться в межах HRC 60-64. Тве-

рдість, менша вказаної, значно зменшує ресурс роботи системи.

Величина, яка характеризує твердість втулки і вала по відношенню до їх ресурсу роботи, називається коефіцієнтом твердості, який залежить від величини твердості і вибирається з графіка (рис. 3)

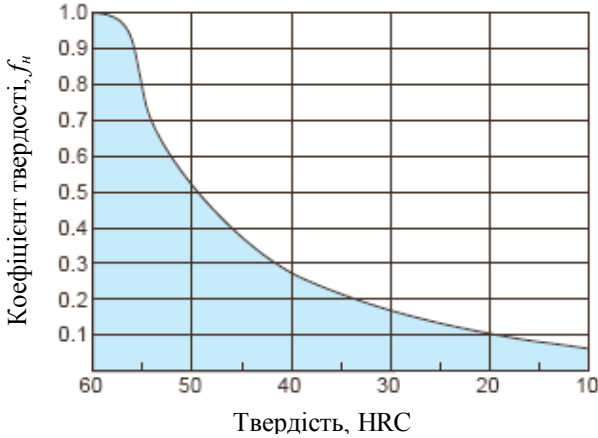
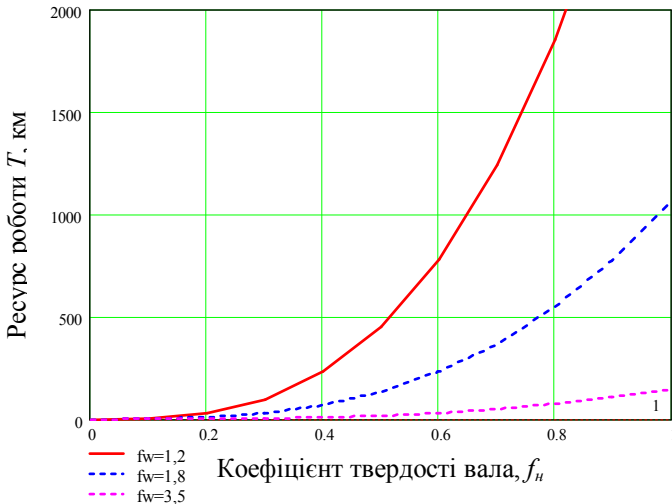

Рис. 3. Залежність коефіцієнта твердості робочої поверхні ПШК від твердості

Залежність ресурсу роботи від твердості робочої поверхні ПШК можна зобразити наступним графіком (рис. 4).

Рис. 4. Графік залежності ресурсу роботи від твердості робочої поверхні ПШК при коефіцієнтах відстані $F_L = 0,2$ при різних режимах навантаження ПШК

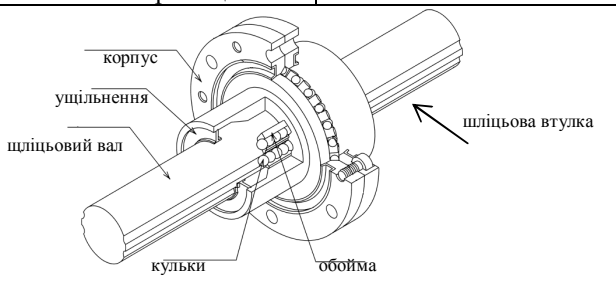
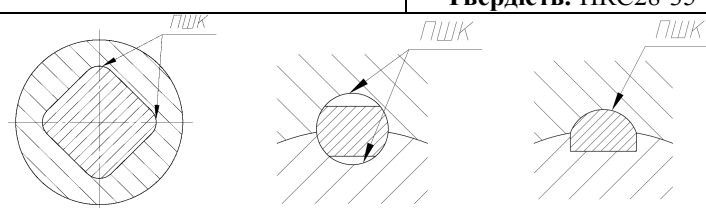
Аналізуючи даний графік, видно, що зі збільшенням коефіцієнта твердості робочої поверхні ПШК, а відповідно і її твердості ресурс роботи збільшується. Також з даного графіка можна зробити висновок, що тип навантаження ПШК має суттєвий вплив на ресурс роботи ПШК.

Допуски на розміри, шорсткість робочих поверхонь ПШК суттєво впливають на ходові характеристики, а відповідно і на ресурс роботи з'єднання. Тому вимоги щодо шорсткості до поверхонь ПШК досить високі і складають не вище $Ra0,4$.

Аналізуючи, наприклад, технічні умови на виготовлення півкруглих шпоночних пазів деталей машин, бачимо, що шорсткість робочих поверхонь знаходиться в межах $Rz20$ - $Rz40$ [1], що пояснюється службовим призначенням з'єднання і невисокими вимогами щодо точності до даного типу з'єднань.

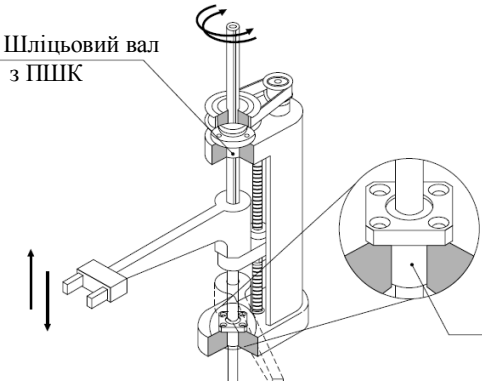
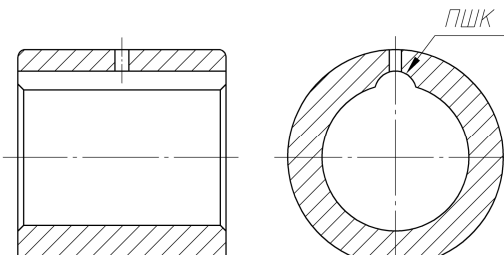
Таблиця 2

Технічні вимоги до півкруглих шліцьових канавок в залежності від службового призначення

№ з/п	Службове призначення і застосування	Вимоги до поверхні
1	2	3
1	Призначення: забезпечення осьового переміщення елементів з'єднання. Застосування: направляючі доріжки систем лінійного переміщення	Шорсткість: поверхні не вище Ra0,4. Твердість: в межах HRC 60-64
Приклади застосування		
2	Призначення: передача крутного моменту. Застосування: в профільних з'єднаннях і спеціальних шпонках	Шорсткість: поверхні Rz20-Rz40, для відповідальних деталей Ra2,5; Твердість: HRC28-35
Приклади застосування		
3	Призначення: передача незначного крутного моменту і лінійні переміщення. Застосування: зубчато-шліцьові блоки деталей машин	Шорсткість: поверхні не вище Ra 0,4. Твердість: в межах HRC60-65

Закінчення табл. 2

1	2	3
---	---	---

<p>Приклади застосування</p>		
<p>4</p>	<p>Призначення: збільшення проходження мастила і посилення тепловідводу від підшипника для забезпечення подачі мастила вздовж його осі. Застосування: маслороздаточні канавки підшипників рідинного тертя</p>	<p>Шорсткість: поверхні Rz20-Rz40, для відповідальних деталей Ra2,5. Твердість: HRC28-35</p>
<p>Приклади застосування</p>		

Для нормальної роботи і взаємозамінності елементів шліцьового з'єднання допуски на розміри встановлені в межах, наведених в табл. 3.

Таблиця 3

Допуски на розміри півкруглих шліцьових канавок валів
і втулок систем лінійного переміщення

Діаметр вала, мм	Допуск (h6), мкм.	Діаметр отвору, мм	Допуск (H7), мкм.
10	0 -11	19	+21 0
12		22	
16		26	
20	0 -13	32	+25 0
25		40	
30		47	
40	0 -16	62	+30 0

Висновки.

1. В статті проаналізовані технічні вимоги на виготовлення півкруглих шліцьових канавок валів і втулок деталей машин, які мають різне функціональне призначення.

2. Виведені аналітичні залежності між технологічними характеристиками робочих поверхонь ПШК і ресурсом їх роботи.

3. Встановлено, що ПШК мають широке практичне використання в машинобудуванні з широким спектром технічних вимог на їх виготовлення та існує необхідність в проектуванні спеціального технологічного процесу та інструменту з технологічним оснащенням для їх оброблення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Орлов П.И. Основы конструирования: Справочно-методическое пособие. – Т. 2. – М.: Машиностроение, 1977.
2. Каталог шариковых втулок NB серии TOPBALL: Перевод с японского. <http://www.tnk-br.ru>
3. Иванов М.Н. Детали машин. – М.: Высшая школа, 1991. – 383 с.
4. Устюгов И.И. Детали машин. – К.: Вища школа, 1984. – 399 с.

ДЗЮРА Володимир Олексійович – аспірант Тернопільського державного технічного університету імені Івана Пулюя.

Наукові інтереси:

– технологія машинобудування.

КРУК Володимир Васильович – інженер Бережанського агротехнічного інституту Національного аграрного університету

Наукові інтереси:

– технологія машинобудування.

Подано 16.08.2007